

Geçmişten Günümüze Urfa'da Müzik

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ

Prof. Dr. Ekrem BEKTAŞ

Prof. Dr. Hüseyin AKPINAR

Prof. Dr. Mehmet ÖNAL

Prof. Dr. Oğuz Ozan BİLEN

Doç. Dr. Ahmet Suat KARAHAN

Doç. Dr. Gökhan YALÇIN

Doç. Dr. Mahmut KAYA

Dr. Öğr. Üyesi Cihan TABAK

Dr. Öğr. Üyesi Elçin ERGİN

Dr. Öğr. Üyesi Ozan BALDAN

Dr. Öğr. Üyesi Ömür Arda AYDIN

Dr. Öğr. Üyesi Taner TOPALOĞLU

Öğr. Gör. Celal ŞAHİN

Öğr. Gör. Güllü ÖZTÜRK

Öğr. Gör. Murat BİRER

Öğr. Gör. Zeki Fırat DEMİRCİ

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi
Kültür ve Turizm Daire Başkanlığı Yayınları
Şehir Kitaplığı Dizisi 47

Genel Yayın Koordinatörü
Mehmet Emin ÖZÇINAR

Yayın Koordinatörleri
Suphi ÇİÇEK
Ahmet DAĞLAR
C. Azzat BİRİNCİ

“Yazıların hukuki sorumluluğu yazarlara aittir.”

Kitabın tüm hakları Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesine aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz ve izinsiz çoğaltılamaz

Birinci Basım / First Edition • © ARALIK 2019

ISBN • 978-625-7976-69-5

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı.
Citation can not be shown without the source, reproduced in any way
without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak

Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

URFALI HÂFIZLARIN URFA MÛSİKÎSİNE KATKISI

Mustafa Said DİLEK*, Mehmet Fatih KAHVECİBAŞI**

GİRİŞ

Arapça “korumak, ezberlemek” manasındaki **hıfz** kökünden türeyen bir sıfat olan hâfız (çoğulu huffâz) sözlükte “koruyan, ezberleyen, saklayan, hıfz eden” anlamına gelir. Kur’ân’ı başından sonuna kadar ezberleyen kişiye hâfız denir.¹ Huffâz, hâmil, hameletü'l-Kur’ân, ehlü'l-Kur’ân, sahibü'l-Kur’ân ifadeleri de hadislerde hâfız kelimesinin tekil ve çoğul anlamları olarak geçmektedir. Bu anlamda hâfız, ilahî kelamı ezberleyerek onun Hz. Peygamber’e (s.a.v) indirildiği şekliyle dünya var oldukça aynen korunmasına hizmet etmektedir.² Hz. Peygamber’in (s.a.v) vefatından sonra Kur’ân hıfzına olan ilgi giderek artmıştır. Hafızlık müessesesinin İslam coğrafyasında ne denli itibar gördüğünü anlamak için şu bilgi yeterli olacaktır: Evliya Çelebi’nin (ö.1682) verdiği bir bilgiye göre Amasya’da dokuz dârülkurrâ mevcuttu ve bunlardan sadece Sultan Bayezid Dârülkurrâsı’nda 300’den fazla hâfız bulunmaktaydı. Yine Evliya Çelebi’nin kaydettiğine göre İstanbul’da 3000 kadarı kadın olmak üzere 9000 hâfız vardı.³

Kalplerin hayırlısı Kur’ân’ı hıfzeden dillerin hayırlısı onu okuyan evlerin hayırlısı ona mekân olandır. Kur’ân kelimelerin en hayırlısı olduğu gibi insanların en hayırlısı da ona hizmet edenlerdir.⁴ “Sizin en hayırlınız, Kur’ân’ı öğrenen ve başkasına da öğreteninizdir.”⁵ hadisi başta olmak üzere birçok hadiste hem hâfızlar hem de Kur’ân hizmetinde bulunanlar övülmüştür. Elbette bu övgüler, Rabbimiz ’in yüce kelamını muhataplarına en güzel şekliyle duyurmak gibi ciddi bir sorumluluğu beraberinde getirmiştir. Ancak reçete yine Hz. Peygamber’den (s.a.v) gelmektedir: “Kur’ân’ı seslerinle süsleyiniz.”⁶ Hâfızlarımız bu nebevî reçetenin neticesinde mûsikîyi ilahî bir gayeye hizmet eden en önemli vesile olarak görmüşlerdir. Söz gelimi mûsikîmizin temeli sayılan Abdülkâdir-i Merâgî (ö.1435), Câmîü'l-elhan isimli başucu kitabında, mûsikî ilmini öğrenmesindeki asıl gayesini Kur’ân tilavetini güzel seslerle yapabilmek şeklinde açıklamıştır.⁷ Çünkü güzel ses, Kur’ân’ın güzelliğini artırır. Kur’ân okurken, tertile riayet etmekle birlikte, sesi süslemek ve güzelleştirmek dinin bir emridir. Kur’ân’ı mûsikî ile okumak, onu dinlemeye sevk eden amillerdendir ki onun kıraatinde terennüm ve teğanni insanın kalbine nüfûz eder.⁸

Osmanlı dönemindeki hâfızlık eğitimini incelediğimizde sadece kız çocuklarına eğitim veren ve hâfize yetiştiren mekteplerin de olduğunu görmekteyiz. Bu mektepler, Sıbyan mektebini bitiren 10 yaş ve üzeri kız çocuklara eğitim verdiği için “kadın mektebi” olarak isimlendirilmektedir. İlahi ve kasidelere müzik kuralları çerçevesinde hâkim olmakla beraber kâmil bir hâfızlığa sahip bayanların öğreticilik yaptığı kadın mekteplerine, Kur’ân’ı ezberlemek, hat ve mûsikî dersleri almak isteyenler arasından sesleri müsait ve mûsikîye kabiliyeti olanlar seçilmekteydi.⁹ Bu iki örnek Kur’ân’ı öğrenme ve öğretme sürecinde mûsikînin yerini belirleme açısından dikkat çekicidir.

Mûsikîşinas bir hâfız olan Merhum Ali Rıza Sağırman (ö.1965), *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi* isimli kitabının “Tilavet-Mûsikî” başlıklı kısmında “Kur’ân ayetlerinin îrad şekillerinden biri olan tilavetin özünde mûsikî vardır. Öyle ki, mûsikîsiz tilavet mümkün değildir. Tilavet ile mûsikî lazım-melzum kabilindendir.” demektedir. Yani Kur’ân lafızlarını seslendirirken(lazım) sesin kullanımı esnasında – bilelim veya bilmeyelim– herhangi bir mûsikî makamı(melzum) oluşmadan tilavet mümkün değildir.¹⁰ Dolayısıyla hâfız olsun veya olmasın Kur’ân’dan bir şeyler okuyan her birey mûsikî gerçeğiyle karşı karşıyadır. Bunun bir sonucudur ki, hâfız, imam, müezzin veya mevlidhânlarımız mûsikîmizin en emektar

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları ABD Doktora Öğrencisi.

** Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları ABD Yüksek Lisans Öğrencisi.

¹ Devellioğlu, Ferit, (1970); *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat: Eski ve Yeni Harflerle*; Doğu Matbaası, Ankara, s. 371.

² Aynur, Hatice Şahin, (2015); *Kur’an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*; Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, s. 25.

³ Bozkurt, Nebi, (1997); “Hâfız”, *DİA*; C. XV, TDV Yay., İstanbul, s. 74-78.

⁴ Karaçam, İsmail, (2016); *Kur’an-ı Kerim’in aziletleri ve Okunma Kaideleri*; Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, s.89.

⁵ Ebu Davud, (2015); *Sünen-i Ebî Davud*; Kitâb-u Salât, Bab: 349, Hadis No: 1452, Müessesese Risale en-Nâşirun, Beyrut.

⁶ Ebu Davud, Kitâb-u Salât, Bab: 355, Hadis No: 1468.

⁷ Sezikli, Ubeydullah, (2007); *Abdülkâdir Merâgî ve Câmîü'l-Elhân’ı*; Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, s. 22.

⁸ Karaçam, *Kur’an-ı Kerim’in aziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 125.

⁹ Aynur, *Kur’an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, s. 58.

¹⁰ Bahse konu yazı için Bkz.: Sarı, Mehmet Ali, (2016); *Beyoğlu’nda Bir Hafız*; Timaş Yayınları, İstanbul, s. 210.

sanatkârlarıdır. Mûsikîşinas hâfız ve din görevlilerimiz olmasaydı, Türk Mûsikîsinin bugünkü değerinden yoksun olacağı genel bir kanaattir.¹¹

Osmanlı döneminde faaliyet gösteren değerli mûsikîşinasların büyük çoğunluğu dinî çevrelerde yetişmiştir. Bunlar ya çeşitli tekkelere bağlı ya da hâfız, hâtip ve müezzin gibi dinî görevleri olan mûsikîşinaslardır.¹² XVII. asrın en kudretli bestekârlarından Hâfız Post, bu mümtaz şahsiyetlerden birisidir. Mûsikîmizin hemen her sahasında eserler vücuda getirmiş, çok değerli bir sanatkâr olan Hâfız Post'un ünü çağları ve mekânları aşmıştır. Onun en ağır ve sanatlı parçalarda gösterdiği muvaffakiyet, en küçük ve sade türkülerinde de mevcuttur.¹³ Hâfız Kumral, Hâfız Şeyda Dede, Hâfız Zekâi Dede gibi daha pek çokları mûsikî hazinemizin en kıymetli altınlarıdır.

İlahî aşkın nüvelerini içinde barındıran mûsikîmizi irdelediğimizde ilkleri, yeni çığır açanları ve zirveyi, büyük çoğunlukla, hâfız ve din görevlisi sınıftakiler oluşturmaktadır ki bu cümle konumuzu özetler niteliktedir. Hâfız ve din görevlilerimiz geçmişte olduğu gibi günümüzde de mûsikîmizin parlayan yıldızları olmaya devam etmektedirler ve gelecekte de bu minval üzere olacaklardır. Yakın tarihimizde Hâfız Yaşar, Beşiktaşlı Hâfız Rıza, Hâfız Osman, Hâfız Ahmed Irsoy, Hâfız Sami, Rakım Elkutlu, Valide Câmii Başmüezzini Hâfız Cemal, Hâfız Mecid, Hâfız Kemal, Hâfız Burhan, Sadettin Kaynak, Bekir Sıtkı Sezgin, Ahmed Avni Konuk, Kani Karaca, Amir Ateş gibi büyük hâfızlar Kur'ân okumanın yanı sıra fasıllarda hânenelik yapmış; şarkılar, gazeller söyleyerek din dışı¹⁴ mûsikîyi de en velûd şekilde icrâ etmişlerdir.¹⁵

1. URFA MÛSİKÎ TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Coğrafi konumu itibariyle “Bereketli Hilal” denilen bölgede yer alan Şanlıurfa, Meşhur tarihçi Ebu'l-Farac'a göre Nuh tufanından sonra yeryüzünde kurulan yedi yerleşim merkezinden ilki ve en önemlisidir. Göbeklitepe ve Balıklıgöl'de yapılan kazılarda rastlanan bulgular Urfa'nın 13.500 yıllık bir tarihe uzandığını göstermektedir. Urfa, jeopolitik olarak ipek yolu üzerinde kilit bir noktada bulunması; çeşitli din, kültür ve medeniyetlere merkez olmasının bir sonucu olarak müziği de çok geniş kaynaklardan beslenmiş ve bugünkü haklı ününe kavuşmuştur.

Yerleşim merkezi olarak kadim bir tarihe sahip olan Şanlıurfa, mûsikî tarihi yönünden de aynı tarihlere kadar uzanan bir seyir izlemektedir. Şanlıurfa'da mûsikî ile ilgili ilk bulgular milattan önceki dönemlere kadar uzanır. Bölgede yapılan kazılarda M.Ö.7000 tarihine ait bir kap parçası üzerinde dans sahnesi görüntüsü, M.Ö.3000'e ait kireç taşından yapılmış, keman tipi stilize edilmiş bir insan figürü de bulunmuştur.¹⁶

Şanlıurfa'da çok tanrılı dinler döneminde müzik, dinî ayinlerin başrolüdür. Urfa mûsikî tarihinde sözü edilecek en eski şahsiyetlerden biri 154–222 tarihleri arasında yaşayan Bardaysan'dır. Edessa (Urfa)'da yaşayan büyük din filozofu, şair ve önemli bir mûsikî ideologu olan Bardaysan yeni doğan oğlunun adını ahenk anlamına gelen “Harmonius” koymuştur. Kemana benzer bir çalgı kullanan Bardaysan, Süryânice yazdığı mersiyelerini ilahi formatında bestelemiştir.¹⁷ Bu besteleri ile dinî ayin ve müziği birleştiren ilk fikir, sanat adamı olduğu söylenir.¹⁸ “Madroşe” adı verilen 150 tane ilahi kaleme alan Bardaysan'ın, bu eserleri Urfa Süryânî kiliselerinde okunmuştur.¹⁹ Bu bağlamda ilk kilise müziğinin Urfa kaynaklı olduğunu ve o dönemde Urfa'daki mûsikînin, yeni doğmuş bulunan Hristiyanlığı etkilediğini söyleyebiliriz.

Süryânî Cemaati Lideri Gabriel Akyüz dünyanın ilk üniversitesi olan “Harran Okulu”nda ilk müzik derslerini Bardaysan'ın verdiğini söylemiştir.²⁰ Daha o yüzyıllarda din adamlarının müziğe etki ettiği, müziği şekillendirdiği aşikârdır. Nitekim III. yüzyıldan itibaren Urfa Süryânî kiliselerinde temel müzik eğitimi verilmekte idi. IV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise Hristiyan İlahiyat Fakültesi

¹¹ Akpınar, Hüseyin, (2011); *Şanlıurfa'da Dinî Müsikî*; Yayınevi Yayınları, Ankara, s. 40.

¹² Akpınar, Hüseyin, (2017); “Osmanlı'da Mûsikîşinas Din Görevlileri”, *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Müsikî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*; (Amasya, 3-4 Kasım 2017), Amasya, s.446.

¹³ Ergun, Saadetin Nüzhet, (2017); *Türk Müsikîsi Antolojisi*; haz. Yasin Beyaz, Vadi Yayınları, İstanbul, s. 72-77.

¹⁴ Hayata hayat veren dinin nüfuz etmediği hiçbir şey yoktur. Dolayısıyla biz burada dinî, din dışı tabirlerini dinî öğeleri taşıyanlar ve dinî öğeleri taşımayanlar şeklinde kullanıyoruz.

¹⁵ Büyüker, Kamil, (2009); “Camiden Yükselen Müsikî -İz bırakanlar ve Hatıralar-”, *Nağmeden Gönüle Müsikî*; (Diyadin Aylık Dergisinin Eki), S: 22, Ankara, s. 13–16.

¹⁶ Akbıyık, Abuzer, (2006); *Şanlıurfa Sıra Gecesi*; Elif Matbaası, Şanlıurfa, s. 29.

¹⁷ Karakaş, Mahmut, (2009); *Urfa'nın Kültür ve İnançlar Serüveni*; Atalay Matbaacılık, Ankara, s. 175-177.

¹⁸ Kürkçüoğlu, Cahit ve diğ., (2002); *Uygarlığın Doğduğu Şehir Şanlıurfa*; Şurkav Yayınları, Ankara, s. 313.

¹⁹ Hayes, E.R., (2002); *Urfa Akademisi*; çev. Yaşar Güvenç, Yaba Yay., İstanbul, s. 82.

²⁰ Altungöz, İ. Halil, (2011); “Urfa Müziği Hakkında”, *Şurkav Dergisi*; Yıl: 4, Sayı: 10, Şanlıurfa, s. 25–32.

konumundaki “Urfa Akademisi”nde yükseköğretim çerçevesinde “Dinî Mûsikî” dersleri verilmeye başlanmıştır. Şanlıurfa’da gelişen ve buradan dünyaya yayılan bu “dinî müziğin”, günümüz müziğinin temellerini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bardaysan’dan sonra IV. yüzyılda Süryânî müzisyenleri ve şairleri kilisedeki müzik sanatını oldukça geliştirmişlerdir. “Kilise Müziğinin Babası” unvanıyla anılan Mor Afran (ö.373) bunlardan biridir. Mor Afran, erkek ve kızlardan oluşan bir koro kurmuştur. Bestelediği ilahiler, bu koro tarafından kiliselerde icra edilmiştir.²¹

Hristiyanlığı ilk yıllarında kabul eden Şanlıurfa, Müslümanlığı da ilk yıllarında kabul etmiştir. Urfa, Halife Hz. Ömer (r.a) tarafından 639 yılında fethedilmiştir. Şanlıurfa’nın fethi ile günümüzden yaklaşık 1400 sene önce İslâm, Urfa ve ahalisine gelmiş, İslâmî kültür Emeviler ve Abbasiler döneminde zirve devrini yaşamıştır.²² İslâmî dönemde Şanlıurfa’da müziğin temel taşı, Farabi’dir. İslâm tarihinde mûsikî nazariyatı üzerine ilk eser yazanlardan biri olan Farabi’nin (ö.950) Harran Okulu’na gelerek orada bir süre eğitim görmesi²³ Urfa mûsikîsi açısından son derece mühimdir. Denilebilir ki, Şanlıurfa’da Farabi’den sonra müziğe şekil ve düzen gelmiştir. Ezan mûsikîsine önem veren ve vakitlere göre okunacak ezanın sıralanışını yaparken günün ilk ezanının Rehâvî²⁴ makamıyla okunmasını öneren Farabi’nin, Şanlıurfa mûsikî hayatına büyük etkisi olduğu doğru bir düşüncedir.

XV. yüzyıla kadar Şanlıurfa’da müzik gelişme göstermişse de 1517 yılında Urfa’nın Osmanlı egemenliğine girmesiyle bu gelişmeler daha da hızlanmıştır. Osmanlı dönemi başşehirlerine uzak olmasına rağmen, Şanlıurfa’da sanat ve müzik faaliyetleri ileri düzeye ulaşmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri yörede mevcut olan âdet, gelenek ve göreneklerin canlı olarak yaşanmasıdır, diyebiliriz.

Urfa’da mûsikînin zirve dönemi XVIII. ve XIX. yüzyıllardır. “Kılıçlı Makamı”nın²⁵ bu dönemde doğduğu söylenmektedir. Kılıçlı Makamı’ndaki “Güle Kon, Dikene Konma” adlı eser günümüzde de sevilerek icrâ edilmektedir.²⁶ Bu dönemde Türk mûsikîmizin gelişmesi ve yayılmasında büyük etkiye sahip olan tarikatlar, Urfa’da da bu görevini başarı ile sürdürmüştür. Özellikle usul ve erkânları içerisinde mûsikîye önem veren Kâdirî, Halvetî, Rifâî, Şazelî, Bektâşî ve Mevlevî tarikatları,²⁷ Şanlıurfa’da boy gösteren ve halk nezdinde itibar bulan tarikatlardandır. Bu tarikatların tekkelerinde mûsikî alanında yapılan çalışmalar, Şanlıurfa’da mûsikîye ilgi duyanları buralara yönlendirmiştir.

Tarihte “Kutsanmış Şehir” olarak bilinen Şanlıurfa’da her ne kadar 1658 tarihinde Mevlevî şeyhleri bulunmakta ise de Urfa’ya Mevlevîliğin hakikî manada temelleri, Türkistan’dan Anadolu’ya göç eden Hacı Abdülhamit Efendi’nin 1738 yılında Konya Mevlevîhânesi tarafından görevlendirilmesiyle atılır.²⁸ 1740 yılında inşası tamamlanan Urfa Mevlevîhânesi, bu tarihte hizmete açılarak meşke başlanır. Yaklaşık iki yüzyıl faaliyet gösteren Urfa Mevlevîhânesi’nde –diğer Mevlevîhânelerde olduğu gibi– enstrüman eğitimi, dinî ve din dışı mûsikî öğretimi yapılmıştır. İki yüzyıl boyunca faaliyetini sürdüren mevlevîhâne’de icrâ edilen başta “Mevlevî Âyini” olmak üzere diğer Tasavvuf Mûsikîsi eserlerinin bugünkü Halk müziğinin temellerini oluşturduğunu söyleyebiliriz.²⁹

Şanlıurfalı müzisyenler, Mevlevîliği öylesine özümsemişlerdir ki mevlevîhânedeki dinsel boyutta dinledikleri âyinlerin sanatlı yapısını ve sözlerini, dindışı mûsikî alanına taşımış ve mevlevîhânedeki klâsik üslûbu muhafaza ederek gazel formunda icrâ etmişlerdir. Sözelimi mevlevîhâne menşeli olarak ortaya çıkan ve Hicâz makamında bestelenen “Mesnevî gazel”, güftesi Mesnevî’den alındığı için bu isimle adlandırılmıştır. Mesnevînin ilk on sekiz beyti ile icrâ edilmekte olan “Mesnevî gazel”, gerek sözleri gerekse icrâdaki üslûbu açısından mevlevîhânedeki icrâ edilen dinî mûsikînin din dışı mûsikîye yansımalarıdır. 1935’li yıllara doğru gazelde Farsça olan güftenin, yeni yetişen gençler tarafından anlaşılmadığını ve ezgisel olarak da sanatlı yapının icrâ edilemediğini düşünen dönemin iki ünlü

²¹ Akpınar, *Şanlıurfa’da Dinî Mûsikî*, s. 19-20.

²² Akbıyık, *Şanlıurfa Sıra Gecesi*, s. 33.

²³ Özalp, Nazmi, (2000); “Farabi”, *Türk Mûsikîsi Tarihi*; C. I, MEB Yay., İstanbul, s. 305.

²⁴ Türk Mûsikîsinde mürekkep makamlardan biridir. Eski metinlerde “Râhevî” şeklindedir. Aslı “Ruhâvî” olmalıdır ki Urfa’ya, Urfalıya ait demektir. İbn Sinâ’da geçtiğine göre X. asırdan önce olamaz. Eskiden çok kullanılmıştır. Sonraları yerini tamamen Rast almıştır. İki türlü Rehâvî vardır. Birincisi basittir, Rast makamına benzeyen bir makamdır. Asıl Rehâvî ise Bayatî makamıyla Rast makamının birleşiminden meydana gelen bir terkiptir. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Öztuna, Yılmaz, (2000); *Türk Mûsikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*; Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 382.

²⁵ 1600’lü yıllarda Urfa’ya misafir olarak gelen IV. Murat’ın huzurunda Kuloğlu Mustafa tarafından icra edilen bir eserin makamı’dır. Kuloğlu tarafından icad edilen makamın bir makam olmayıp Mahur makamı içinde bir okuma tarzı olduğu da belirtilmektedir.

²⁶ Akbıyık, Abuzer ve diğ., (1999); *Şanlıurfa Halk Müziği*; Kültür Yayınları, Şanlıurfa, s. 22.

²⁷ Tenik, Ali, (2002); “Sosyo-Psikolojik Açıdan Zikir ve Şanlıurfa Dergâh Camii Zikri”, *Tasavvuf Dergisi*; Yıl:3, Sayı:8, Ankara, s. 105-106.

²⁸ Karakaş, Mahmut, (2006); “Şanlıurfa’da Mevlevilik”, *Gap Gezgin’i Dergisi*; Yıl:1, Sayı:2, Şanlıurfa, s. 57–62.

²⁹ Akpınar, *Şanlıurfa’da Dinî Mûsikî*, s. 28–36.

müziyenî (Hacı Nuri Hâfız ve Mukim Tahir Oturan) tarafından eserin melodik yapısı değiştirilir. Mevlevîhânedeki feyiz alan bu iki müzisyen, eseri daha sade ve makamsal geçkilerin olmadığı bir şekle dönüştürür. Ortak bir kanaatle düzenlenen eser, yeni yetişen müzisyenlere bu şekliyle öğretilir. Bu yeni yapı “Mesnevî” ismiyle adlandırılır ve Mesnevînin ilk on sekiz beytiyle okunan önceki şekline “Eski Mesnevî” veya “Galata” denilir.³⁰

Şanlıurfa Mevlevîhânesi, mûsikî yönüyle Şanlıurfa’ya yeni bir soluk getirmiş; ney, kûdüm, tambur ve rebab üstadlarının yetişmesinin yanı sıra hânendelerin yetişmesinde de etkili olmuştur. Kanunî Cürre Mehmet, Kıde Hâfız, Hacı Bozan Uzungöl... Şanlıurfa Mevlevîhânesi’nden feyiz almış isimler arasında zikredilebilir.³¹

Mûsikî, Urfalıların hayat yolculuğunda her zaman ilk sırada yer almıştır. Şanlıurfalının düğününde, cenazesinde, bayramlarında; sıra, asbap ve kına gecelerinde; dağ yatılarında hep müzik vardır. Mûsikî ile mayalanan Urfalılar tarihten gelen bu geleneklerini özenle ve severek korumuşlardır. Mûsikî ile olan sıkı bağlarını devamlı surette ayakta tutup güçlendirmişlerdir. Şanlıurfa’da her esnafın kendine özgü bir hoyrat³² söyleyiş tarzı olması, yedisinden yetmişine kadar hemen hemen her Şanlıurfalının müzik toplantılarına katılarak türkü, şarkı, gazel ve hoyrat söyleyebilmesi bizlere Şanlıurfa’da müziğin ne derece yaygın olduğunu gösterir.

Açıkça ifade etmek gerekir ki, Şanlıurfalının müzik yaşantısı günübürlük ve geçici değil aksine geçmişin kesin çizgilerini taşıyan kalıcı, ustalık isteyen bir yapıya sahiptir. Bu yapının temel taşı ise “makam geleneği” yani sistemli bir müzik icrâsıdır.³³

2. URFALI HÂFIZLARIN URFA MÛSİKÎSİNE KATKISI

Tüm dünyadaki müziklerin çıkış noktası dindir. Denilebilir ki sanat, ilk önce dinî duygular çerçevesinde gelişmiştir. Mûsikînin icrâ edilmesiyle Allah’a ulaşmak gaye edinilmiştir. Bu nedenle tarihin ne kadar gerilerine gidilirse gidilsin din ve mûsikî birbirinden ayrılmayan bir bütündür. Mûsikîmiz de ilhamını ve membaını bizzat dinden alır. Kâinatta dönüp dolaşan bütün lâhutî sesler bir ilahî nefhannın yansımasıdır. Dolayısıyla okuduğu ezanla kalpleri gaflet uykusundan uyandıran, kıraat ettiği Kur’ân ile gözleri yaşartan, mihraptaki tekbirleriyle ruhlara manevi huzur serpen hâfız, imam, müezzin, mevlidhân ve tekke mensuplarımız mûsikînin her türünde en ön safta yer almışlardır.

Mûsikî, Urfa’da her zaman büyük bir ilgi ve değer ifade etmiştir. Türk mûsikisinde olduğu gibi Urfa mûsikîsi içerisinde de Dinî mûsikînin çok kıymetli bir yeri vardır. Zira Urfa Klasik ve Halk mûsikîsi, Dinî mûsikînin sağlam temelleri üzerine bina edilmiştir. Özellikle hâfız, imam, müezzin, mevlidhân ve tekke mensubu kişiler öteden beri yörenin meşhur okuyucularıdır ve Urfa’da müzik katarının lokomotifleri olmuşlardır. Söz gelimi yakın tarihimizde Kıde Hâfız, Hamit Hâfız, Halil Hâfız, Ahmet Uzungöl, Dede Osman, Şükrü Hâfız, Hacı Nuri Hâfız, Şevki Hâfız ve Mahmut Hâfız gibi hânendeler Klasik Türk Müziğini iyi derecede icrâ ederken bu müziği okudukları çifteler, gazeller, hoyratlar ve türkülerle de harmanlamışlardır.³⁴

Urfa mûsikîsine mûsikîşinas hâfız ve din görevlilerimizin ne denli etki ettiğini göstermesi açısından “Urfa’da yapılan derleme çalışmaları” önem arz etmektedir:

İlk derleme çalışması, Dârülelhân Heyeti’nin (İstanbul Konservatuvarı) yaptığı çalışmadır. 31 Temmuz 1926 yılında derleme gezilerine çıkan Dârülelhân Tasnif Heyeti çok sayıda halk müziği ezgisini derlemiş, kayıt altına almış ve notasyonunu yapmıştır. Konservatuar heyetinin Urfa’ya gelişleri birinci araştırma gezisi kapsamındadır. Derlenen türküler “Anadolu Halk Şarkıları” adıyla yayınlanmıştır.³⁵ Kaynak kişiler arasında Hacı Nuri Hâfız ve Halilü’r-Rahman Camii İmamı Zeki Bey de vardır. Külliyyatın beşinci, altıncı, yedinci ve on üçüncü defterlerinde Urfa türkülleri yer almaktadır.³⁶ Urfa’ya önemli hizmetleri bulunan Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Devlet Türk Halk Müziği Korosu Sanatçısı Halil Altıngöz,

³⁰ Öksüzöğlü, Osman - Özkan, M. Mercan, (2010); “Şanlıurfa Mevlevîhânesi ve Şanlıurfa Mevlevîhânesi’nde Yapılan Dinî Müsikî İcralarının La Dinî Müsikî İcralarına Yansıması”, *Dünyada Mevlana İzleri Sempozyumu*; (Konya 13–15 Aralık 2007), Konya, s. 395–411.

³¹ Akpınar, Hüseyin, (2007); “Mevlevî Müsikîsi ve Şanlıurfa Örneği”, *Uluslararası Mevlana ve Mevlevîlik Sempozyumu Bildiriler II*; (Şanlıurfa 26–28 Ekim 2007), Şanlıurfa, s.218.

³² Hoyrat, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da, özellikle Diyarbakır, Elâzığ ve Şanlıurfa’da yaygın olan bir uzun hava türüdür. Urfa uzun havaları divan ve hoyrat olarak ikiye ayrılmaktadır.

³³ Akbıyık ve diğ., *Şanlıurfa Halk Müziği*, s. 30.

³⁴ Altıngöz, “Urfa Müziği Hakkında”, s. 25–32.

³⁵ Altıngöz, Halil, (2012); “Dârülelhân (İstanbul Belediyesi Konservatuvarı) 1926 Yılı Derlemelerinde Urfa Türkülleri -1-”, *Şarkav Dergisi*; Yıl: 5, Sayı: 14, Eylül, s. 57. Ayrıca Bkz.: Kolukıncı, Kubilay, (2015); *Türk Müzik Tarihinde Dârü’l-Elhân*; Barış Kitap, Kırşehir, s.64.

³⁶ Altıngöz, İ. Halil, (2017); *Dârü’l-Elhân Urfa Türkülleri*; Elif Matbaası, Şanlıurfa, s. 10.

Dârülelhân Külliyyatı'nda tespit ettiği eserleri öncelikli olarak, 2012-2017 yılları arasında, hem orijinal nüshasını hem de güncel notasını vermek suretiyle *Şurkav Dergisi*'nde on dört yazı dizisi halinde gün yüzüne çıkarmıştır. Daha sonra ise bu yazı dizilerini birleştirmek amacıyla kitaplaştırmıştır.³⁷ Ayrıca Şanlıurfalı araştırmacı yazar Yasin Küçük tarafından da Dârülelhân'daki Urfa türkeleri hakkında bir çalışma kaleme alınmıştır.³⁸

Gelen heyette bulunan Ekrem Besim Bey derlemelerle ilgili yayınlanan Dârülelhân'ın "Anadolu Halk Şarkıları" defterinin önsözünde Urfalı mûsikîşinaslar hakkında "...Urfa'da dinlediğimiz zevâtın hemen cümlesi mûsikîye az çok vakıf insanlardı. Terennüm ettikleri parçaların hangi makamdan olduğunu ve o makamın seyrini bilerek okuyorlardı... Urfalıların sesleri çok temiz ve tizdir. İlk defa işittiğim vakit erkek sesinin bu kadar yüksek perdelere fennin vesaitinden istifade etmeksizin erişebileceğine hayret ettim." demiştir.³⁹ Tasnif Heyeti Başkanı Rauf Yekta Bey ise bu derlemelerin yayımlandığı 1 no'lu defterde, Urfa Halk Müziği'nin makam zenginliği ile okuyucularının dik ve parlak sesleri, usta icrâ ve üsluplarının insanı hayrete düşürecek derecede cazibeli olduğunu belirtir. Özellikle Hacı Nuri Hâfız ile Zeki Bey etkileyici sesleri ve derin repertuvarlarıyla heyetin dikkatini çekmiş, onları adeta büyülemişlerdir. Bir taraftan halk işi saf türkü ve hoyrat söyleyen bu insanların diğer taraftan İstanbul'da bile duyulmamış divan tarzı şiirlerle bir takım makamları icra etmeleri heyeti Urfa'ya yürekten bağlamıştır.⁴⁰ Yapılan derleme çalışması hakkında Gazmihal'de "Anadolu Türküleri ve Mûsikî İstikbâlimiz" eserinde bilgiler vermektedir. Buna göre Urfa'da kalınan süre 16 gün, tespit edilen eser sayısı ise 55'i usullü, geri kalanı "uzun havalar" denilen usulsüz olmak üzere 60'ın üzerindedir.⁴¹

Urfa'da ikinci önemli derleme çalışması Ulvi Cemal Erkin başkanlığında Muzaffer Sarısözen'in de katılımıyla Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından 1938 yılında yapılmıştır.⁴² Şanlıurfa'ya gelen heyet, Urfa'nın ileri gelen ustalarından türkü, uzun hava ve oyun havaları derlemiştir. Derlemede Hacı Nuri Hâfız, Şükrü Hâfız, Mahmut Kayar Hâfız, Kıde Hâfız gibi sesleri ve okuyuş tarzları bakımından dikkat çeken kişilerden istifade edilmiştir.⁴³ "Ben sıhnamı al isterim, Küstürdüm barışmam, Bülbüller düğün eyler, Seherde girdim bağa" isimli eserler ve üç tane hoyrat (Divan hoyratı, Hoyrat, Kavalla hoyrat) bu kişilerden derlenen eserlerdir.

Bölgede türküler, uzun havalar ve oyun havaları ile ilgili yapılan derleme çalışmalarından bir diğeri ise 1975 yılından itibaren Abuzer Akbıyık ve S. Kürçüoğlu tarafından yapılmıştır. Kaynak kişi olarak Cülhe Hâfız'dan faydalanılmıştır. Bunun dışında Mihiş'in oğlu Ali Hâfız, Bozeyin oğlu Halil Hâfız ve kardeşi Mevlidhân Ahmet, Hocanın oğlu Ahmet Köşker Hâfız, Behlül'ün oğlu Ahmet Hâfız geçmişten günümüze Şanlıurfa müziğine ciddi manada hizmet etmiş, sesi ve sazıyla katkıda bulunmuş sanatçılardır.⁴⁴ Zengin bir mûsikî kültürüne sahip olan Urfa'da başka derleme faaliyetleri de yapılmaktadır. Ancak biz konumuz itibarıyla bu kadarını aktarmayı uygun gördük.

XIX. yüzyıldan başlayarak tespit edebildiğimiz Şanlıurfalı sanatçılardan hâfız mûsikîşinasları burada zikrediyoruz:

Mihiş'in oğlu Ali Hâfız (ö.XIX. yy), Kıde Hâfız (ö.1960), Hacı Nuri Hâfız (ö.1970), Hâfız Halil Uzungöl (ö.1992), Mahmut Avcılar - Çulha Hâfız (ö. 1995), Şevki Hâfız (ö.2018), Dellek Hâfız Mahmut Akagün (ö.2019).

³⁷ Bahse konu yazı dizisi, *Şurkav Dergisi*'nin 14-27. sayıları arasındadır. Ayrıca adı geçen eser için Bkz.: Altıngöz, İ. Halil, (2017); *Dârü'l-Elhân Urfa Türküleri*; Elif Matbaası, Şanlıurfa.

³⁸ Adı geçen çalışma için Bkz.: Küçük, Yasin, (2017); *Dârü'l Elhân Külliyyatı'nda Urfa Türküleri*; ed. Hüseyin Akpınar, Elif Matbaası, Şanlıurfa.

³⁹ Küçük, *Dârü'l Elhân Külliyyatı'nda Urfa Türküleri*, s.23.

⁴⁰ Telli, Zafer, (2011); *Şanlıurfa Halk Müziğinde Kullanılan Eserlerin Makamsal Analizi*; Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi SBE, Kırıkkale, s. 27

⁴¹ Gazimihal, Mahmut Ragıp, (2017); *Anadolu Türküleri ve Mûsikî İstikbâlimiz*; haz. Metin Özarslan, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, s. 156-159.

⁴² Sahil, Atik, (2009); *Şanlıurfa'da Halk Müziği ve Tasavvuf Müziğinin Etkileşimi*; Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi SBE, İstanbul, s. 5.

⁴³ Abuzer ve diğ., *Şanlıurfa Halk Müziği*, s. 26.

⁴⁴ Özbek, Mehmet, (2006); "Şanlıurfa'da Halk Müziği", *Gap Gezin'i Dergisi*; Yıl: 1, Sayı: 2, Şanlıurfa, s. 24-32.

2.1. Mihiş'in Oğlu Ali Hâfız: (ö.XIX. yy)

XIX. yüzyılda Urfa'da yaşayan Ali Hâfız, Urfa'da gazelhânlık geleneğinin en önemli temsilcisidir. Döneminin en önde gelen hâfızlarından olan Ali Hâfız, ismi Dergâh Camii zikri ile özdeşleşen Kâdirî tarikatı şeyhi Dede Osman Avni Efendi'nin (ö.1883) müridi ve müezzinidir.⁴⁵ Bütün makamları çok iyi bildiği söylenir. Gayet berrak ve yüksek perdelere çıkan sesiyle klasik şarkı ve türküleri oldukça güzel seslendirmiştir.

Birçok ilahi, mevlid ve gazelin günümüze gelmesinde önemli rol oynamıştır. Bu geleneği, XX. yüzyılın başından itibaren Dede Halil, Saatçi Yusuf Hâfız, Hâfız Halil ve Mevlidhân Ahmet; günümüzde de Bekir Çiçek gibi isimler devam ettirmektedirler. Zira Urfa'da Klasik Türk Müziği'nin ustaları gibi gazelhânların da önemli bir kısmı hâfız, imam, müezzin, mevlidhân veya tasavvuf ehlidir.⁴⁶

2.2. Kıde Hâfız (İsmail Şimşek): (ö.1960)

1867 yılında Urfa'da doğan Kıde Hâfız, 1959 yılında burada vefat etmiştir. Mevlevîliğin Şanlıurfa'ya yerleşmesinin ardından Şanlıurfalı müzisyenler mûsikî alanında yeni bir soluk bulmuştur. Konya'dan görevlendirilen dervişler vasıtasıyla hizmetine devam eden mevlevîhâne, birçok ney, kudüm, rebab, tambur gibi klasik saz ve söz icrâcılarının yetişmesine etki etmiştir. Kıde Hâfız olarak tanınan İsmail Şimşek de bunlardan biridir. Bir dönem Yusuf Paşa Camii'nde müezzinlik de yapan Kıde Hâfız, tekkelerin kapatılmasından önce Urfa Mevlevîhânesi'nde neyzen olarak Mevlevî mukabelelerine iştirak etmiştir.⁴⁷ Urfa'da bilinen son Mevlevî neyzenidir.⁴⁸

Mûsikî ve makam bilgisine sahip olan neyzen, mevlid meclislerinde ney üfleyip gazel ve ilahi okumuştur. 1937 yılında Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından yapılan derleme çalışmalarında kendisinden kaynak kişi olarak istifade edilmiş; bu vesileyle Urfa yöresine ait iki hoyrat repertuvara girmiştir.

2.3. Hacı Nuri Hâfız (Mehmet Nuri Başaran): (ö.1970)

1900 yılında Şanlıurfa'da doğmuş, 1970 yılında vefat etmiştir. 15-16 yaşlarında hâfız olan Nuri Başaran, güzel bir sese sahiptir. O, gençlik yıllarında mûsikîye ilgi duymuş, devrin ustalarından kıraat, makam ve usul dersleri almıştır. Mûsikî eğitimi yanında devrin mevlidhânlarından mevlidi de öğrenip mevlidhân olmuştur. Çok iyi hoyrat ve gazel okuyan Nuri Hâfız, Urfa sıra gecelerinin aranan ismi olmuştur. Urfa müzik tarihinde mûsikîdeki üstün kabiliyetiyle meşhurdur.⁴⁹

Şanlıurfa'da 1926 yılında Dârülelhân Heyeti ve 1938 yılında Anakara Devlet Konservatuvarı tarafından yapılan derleme çalışmalarında kendisinden kaynak kişi olarak istifade etmiştir. Dârülelhân Tasnif Heyeti Başkanı Rauf Yekta Bey ve arkadaşları onu "Halepli Bahçesi"nde dinlerken sesinin karakterine, oktav gücüne, hançeresindeki zenginliğe ve icrâ kabiliyetine olan hayranlıklarını belirtmişlerdir.⁵⁰

Nuri Hâfız, Dinî mûsikîde gösterdiği ustalığı, Klasik ve Halk müziği'nde de en mükemmel şekilde göstermiştir. Arkadaşları ondan söz ederken "Haticem" türküsünü veya "Köyün Develeri" türküsünü hiçbir sanatçı onun kadar mükemmel icrâ edemez, demişlerdir.

Ankara Hacı Bayram Veli Câmii'nde imamlık yapan Nuri Hâfız, 1950'li yıllarda Ankara Radyosu'nda Urfalı mahalli sanatçı olarak "Yurttan Sesler" programına çıkmış, Urfa türkülerini ve Hâfız Burhan'ın söylediği "Her Yer Karanlık" gazelini başarılı bir şekilde icrâ etmiştir. Bu arada birçok Urfa türküsünü Ankara Radyosu Repertuvarına kazandırmıştır.⁵¹ "Ben sıhnamı al isterim" türküsü ve çeşitli makamlarda derlenen üç hoyrat bunlardan birkaçıdır. Tenekeci Mahmut, Halil Hâfız gibi talebeler yetiştirmiştir.

⁴⁵ Tenik, Ali, (2011); "Şanlıurfa'da Tasavvuf", *Geçmişten Günümüze Şanlıurfa'da Dini Hayat*; ed. Yusuf Ziya Keskin, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s. 297-298.

⁴⁶ Macit, Muhsin, (2010); "Urfa Sıra Gecelerinde ve Müsiki Eğlencelerinde Okunan Gazellerin İşlevi", *Millî Olklor Üç Aylık Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*; Yıl: 22, Sayı: 87, Ankara, s. 84-94.

⁴⁷ Öksüzöğlü - Özkan, "Şanlıurfa Mevlevîhânesi ve Şanlıurfa Mevlevîhânesi'nde Yapılan Dinî Müsiki İcralarının La Dinî Müsiki İcralarına Yansımaları", s. 395-411.

⁴⁸ Özbek, *Şanlıurfa Halk Müziği*, s. 29.

⁴⁹ Akpınar, *Şanlıurfa'da Dini Müsiki*, s. 41-42.

⁵⁰ Biner, Halil, (1989); "Hacı Nuri Hafız", *Harran Dergisi*; Sayı: 29, Şanlıurfa, s. 21.

⁵¹ Uslusoy, Şeref, (1999); "Urfalı Müzik Ustalarından Hacı Nuri Hafız (Merhum Mehmet Hacı Nuri Başaran)", *Harran Dergisi*; Sayı:57, Şanlıurfa, s. 2.

2.4. Halil Hâfız (Halil Uzungöl): (ö.1992)

1928 yılında Şanlıurfa'da doğmuş, 1992 yılında vefat etmiştir. Babası meşhur gazelhânlardan Bozan Emmi'dir. Çeşitli câmilerde imamlık ve müezzinlik yapmıştır. İlk hâfızlık derslerini Kurra Mehmet Hâfız'dan, makam derslerini ve mevlid icrasını Hacı Nuri Hâfız'dan almıştır. Gazel okumayı ise babasından öğrenmiştir.

Şanlıurfa'nın son yıllarda yetiştirmiş olduğu en güzel ses, en güzel tavra sahip kişilerdendir. Sesi çok temiz, parlak ve etkileyicidir. Usta bir mevlidhân, gazelhân, ilahi ve hoyrat okuyucusudur.⁵²

2.5. Mahmut Avcılar Çulha Hâfız: (ö. 1995)

1920'de Urfa'da doğdu. Küçük yaşlarda hafızlığını tamamladığı için kuvvetli bir hafız idi. Mesleği Çulhacılık olduğu için "Çulha Mahmut Hâfız" lakabıyla anılmaktadır. Yenişehir, Karameydanı, Hüseyin Paşa ve Tabakhane camilerinde imamlık yapmıştır. Makamkâr bir hafız idi. Makam ustalığı sayesinde dinleyenleri fazlasıyla etkilemektedir. Tenekeci Mahmut Güzelgöz, Sallanbaş Ömer (Ömer Nacar), Şihe Hafız (Şihmüslüm Nacar), Nuri Başaran Hafız, Kıde Hafız gibi ustalarla birlikte meşklerde bulunmuştur. Gazelleriyle ön plana çıkmış bir sanatkârdı. Kendisine has bir üslup ve okuma tekniği vardı. Okuduğu mukabelelerde sırf onu dinlemeye gelen bir cemaati vardı. Son zamanlarına kadar mevlithanlığa devam etmiştir. Urfa'nın yetiştirdiği ender ustalardan biridir. 1995'de vefat etmiştir.⁵³

2.6. Şevki Hâfız (Mehmet Altıngöz): (ö.2018)

Kur'ân-ı Kerim'i Bahaeddin Güneri Hoca'dan öğrendi. Hâfızlığını ise Kurra Mehmet Hâfız'ın yanında tamamladı. Farsça'yı Dede Osman'dan, Arapça'yı ise Zeki Hoca'dan öğrendi. Uzun yıllar ticaretle iştigal etti.

Gazel okumasını dönemin gazelhânlardan Tenekeci Mahmut, Bozey'in oğulları Halil ve Ahmet Hâfız ile Dede Osman gibi ustalardan öğrendi. Gazel tavrını kendine has üslûbuyla icrâ ederdi. Dede Osman, Ahmet Uzungöl, Halil Hâfız, Şih İbrahim, Akif Hoca ve Yaşar Hâfız gibi Urfa'nın önemli mûsikîşinaslarından oluşan bir grup ile sıra gecesi gezdi. Bu sıra gecelerinde gazel ve çifte okuyarak mûsikîdeki birikimini artırdı. Şevki Hâfız, çiftelerin geleneksel tarz ve tavrını geçmişten geleceğe taşıyan önemli bir kaynak kişidir. Kasetleri günümüzde beğeni ile dinlenmektedir.⁵⁴

2.7. Dellek Hâfız Mahmut Akagün: (ö.2019)

Hamamlarda çalıştığı için Dellek Mahmut Hâfız olarak bilinir. 1960 öncesinde Tenekeci Mahmut Güzelgöz yönetimindeki Urfa Mûsikî Cemiyeti'ne öğrenci olarak girdi. Burada Urfa Mûsikîsi ve özel ilgi alanı olarak Türk Sanat Müziği'nde kendisini yetiştirdi. 1960 yılında Mehteran Bölüğü'nde yaptığı askerlik vazifesi sırasında nota ve solfej dersleri aldı. Mamak Askeri Radyosu'nda misafir sanatçı olarak canlı yayın programı yaptı.

Repertuarında çok sayıda klasik şarkı olan Dellek Mahmut Hâfız, Urfa yöresine ait türkü, hoyrat ve çifteleri de bilmektedir.⁵⁵

Bu isimler dışında böylesi köklü bir mûsikî geçmişine sahip olan Urfa'da elbette Urfa mûsikîsine katkı sağlamış daha nice değerli mûsikîşinas hâfızlarımız vardır ve olacaktır. Ancak biz burada sadece ummandan bir katre sunduk.

Culha Mahmut Hâfız, Dellal Halil Hâfız, Hâfız Hamit Belli, Hâfız Ömer Nacar, Hüseyin Hâfız, Osman Hâfız⁵⁶ ve ismini sayamadığımız daha birçokları Urfa mûsikîsinin yaşatılmasında ve gelişmesinde en ön safta, mümtaz bir yerde bulunmaktadırlar.

⁵² Akpınar, *Şanlıurfa'da Dini Müsiki*, s. 43.

⁵³ Akpınar, Hüseyin – Çuhadaroğlu, Osman, (2018); *Urfalı Müsikîşinaslar (Bestekâr-Hânende-Sâzende-Derleyici)*, Gaziantep, s. 69.

⁵⁴ Akpınar, *Şanlıurfa'da Dini Müsiki*, s. 46-47.

⁵⁵ Akpınar, *Şanlıurfa'da Dini Müsiki*, s. 46-47.

⁵⁶ Akbıyık ve diğ., *Şanlıurfa Halk Müziği*, s. 44-50; Akpınar, *Şanlıurfa'da Dini Müsiki*, s. 41-49.

SONUÇ

Mevlânâ Celâleddin Rûmî mûsikînin kaynağını, Bezm-i Elest ve Cennet'te duyulan seslerin hatırası olarak açıklar. Gerçekten de insan Elest Bezmi'nden beri aramaya koyulduğu, hasretiyle yandığı, özlemine her dem taze tuttuğu “o güzel ses”e meftundur ve her arayış “o güzel ses”i bulmak adınadır. İlk dönem mutasavvıfları mûsikî yerine semâ' kavramını kullanarak onun öncelikle Hakk'ı ve hakikati dinlemek olduğunu dolayısıyla oyun ve eğlence aracı olamayacağını belirtmişlerdir. İşte din ile ayrılmaz bir bütün olan mûsikîye, ortaya çıktığı ilk günden itibaren, hâfız ve din görevlilerimiz de uzak durmamış ve onun taşıyıcısı olmuşlardır. Mûsikîşinas hâfızlarımızın mûsikîmize katkısı diğer sanatkârlara göre daima fazla olmuştur. Bu nedenle “Hâfız” dediği zaman insanlarımızın aklına güzel sesli ve hoş tavrılı mûsikîşinaslar gelir. Hatta klasik format içerisinde “Hâfız Tavrı”¹ diye bilinen bir icrâ şekli dahi oluşmuştur. Hâfız Saadettin Kaynak, Hâfız Kemal Gürses, Hâfız Sami Efendi, Hâfız Burhan Sesyılmaz, Hâfız Bekir Sıdkı Sezgin, Hâfız Kani Karaca, Hâfız Amir Ateş... yakın dönemin bu tavra sahip en meşhur sanatkâr hâfızlarındandır. Her biri gazel, şarkı formlarında sayısız bestelere ve icrâlara imza atmışlardır. Özellikle Hâfız Saadettin Kaynak yapmış olduğu muhteşem besteleriyle Cumhuriyet tarihimizin en çok beste yapan hâfızı olmuştur. Hâfız Bekir Sıdkı Sezgin icrâdaki üstün kabiliyetiyle Cumhuriyet dönemine damgasını vurmuş ve bir ekol oluşturmuştur. Hâfız Kani Karaca ise 1997 yılında New York Times gazetesi tarafından “Asrın Sesi” olarak dünyaya tanıtılmıştır.

Hâfızlarımızın mûsikîmiz üzerindeki bu güçlü etkisi, Urfa'da da kendisini hissettirmiştir. Urfa Klasik ve Halk mûsikîsi, Dinî mûsikînin sağlam temelleri üzerine bina edilmiştir. Özellikle hâfız, imam, müezzin ve tekke mensubu kişiler öteden beri yörenin meşhur okuyucularıdır ve Urfa'da müzik katarının lokomotifleri olmuşlardır. Söz gelimi yakın tarihimizde Kıde Hâfız, Hamit Hâfız, Halil Hâfız, Hacı Nuri Hâfız ve Dellek Mahmut Hâfız gibi hânendeler Klasik Türk Müziğini iyi derecede icrâ ederken bu müziği çiftelerle ve türkülerle de harmanlamışlardır. Hâfızlarımızın Urfa Mûsikîsine ne denli katkı sağladığını göstermesi açısından “derleme faaliyetleri” son derece önemlidir.

Hâfızlarımızın mûsikîmizi inşa ve geliştirmede başrol olduklarını göstermek amacıyla Urfa mûsikîsi özelinde ele aldığımız bu mütevazı çalışma ile gördük ki, mûsikîşinas hâfızlarımızın mûsikîmize hem ilmi anlamda hem bestekâr, hânende ve sazende olarak icra bakımından ilgi ve katkıları tarihten günümüze süregelmiştir. Bugün meselenin ehemmiyetini bilenlerce de en üst noktada temsil edilmektedir.

Dileğimiz, bu naçiz çalışmanın günümüzde din ve mûsikî/hâfız, din görevlisi, dindar ve müzik arasında varmış gibi gösterilmeye çalışılan suni çatışmanın yersizliğine bir nebze de olsa dikkat çekmesidir.

¹ Hâfız Tavrı, “Gırtlak Nağmesi” denilen gırtlak süslemelerinin bolca kullanıldığı bir tavidir.

KAYNAKÇA

- Akbıyık, Abuzer, *Şanlıurfa Sıra Gecesi*, Elif Matbaası, Şanlıurfa 2006.
- Akbıyık, Abuzer ve diğ., *Şanlıurfa Halk Müziği*, Kültür Yayınları, Şanlıurfa 1999.
- Akpınar, Hüseyin, *Şanlıurfa'da Dîni Mûsikî*, Yayınevi Yayınları, Ankara 2011.
- , "Mevlevî Mûsikîsi ve Şanlıurfa Örneği", *Uluslararası Mevlana ve Mevlevîlik Sempozyumu Bildiriler II*, (Şanlıurfa 26-28 Ekim 2007), Şanlıurfa 2007.
- , "Osmanlı'da Mûsikîşinas Din Görevlileri", *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Mûsikî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (Amasya 3-4 Kasım 2017), Amasya 2017.
- Akpınar, Hüseyin - Çuhadaroğlu, Osman, *Urfalı Mûsikîşinaslar (Bestekâr-Hânende-Sâzende-Derleyici)*, Gaziantep, 2018.
- Altıngöz, Halil, "Urfa Müziği Hakkında", *Şurkav Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 10, Şanlıurfa Mayıs 2011.
- , "Dârülelhân (İstanbul Belediyesi Konservatuvarı) 1926 Yılı Derlemelerinde Urfa Türküleri -1-", *Şurkav Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 14, Şanlıurfa Eylül 2012.
- , *Dârü'l-Elhân Urfa Türküleri*, Elif Matbaası, Şanlıurfa 2017.
- Altıngöz, Halil ve diğ., *Urfalı Bestekârlar*, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2008.
- Aynur, Hatice Şahin, *Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2015.
- Biner, Halil, "Hacı Nuri Hâfız", *Harran Dergisi*, Sayı: 29, Şanlıurfa 1989.
- Bozkurt, Nebi, "Hâfız", *DİA*, C. XV, TDV Yay., İstanbul 1997.
- Büyüker, Kamil, "Câmiden Yükselen Mûsikî -İz bırakanlar ve Hatıralar-", *Nağmeden Gönüle Mûsikî*, (Diyanet Aylık Dergisinin Eki), Sayı: 22, Ankara 2009.
- Ebu Davud, *Sünen-i Ebî Davud*, (tahkik: Yasir Hasan, İmad et-Tayyar, İzzuddin Dili), Müessese Risale en-Nâşirun, Beyrut 2015.
- Ergun, Saadettin Nüzhet, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, haz. Yasin Beyaz, Vadi Yayınları, İstanbul 2017.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat: Eski ve Yeni Harflerle*, Doğu Matbaası, Ankara 1970.
- Gazimihal, Mahmut Ragıp, *Anadolu Türküleri ve Mûsikî İstikbâlimiz*, haz. Metin Özarslan, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2017.
- Hayes, E.R, *Urfa Akademisi*, çev. Yaşar Güvenç, Yaba Yay., İstanbul 2002.
- Karaçam, İsmail, *Kur'an-ı Kerim'in aziletleri ve Okunma Kaideleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2016.
- Karakaş, Mahmut, *Urfa'nın Kültür ve İnançlar Serüveni*, Atalay Matbaacılık, Ankara 2009.
- "Şanlıurfa'da Mevlevîlik", *Gap Gezgin'i Dergisi*, Yıl:1, Sayı:2, Şanlıurfa 2006.
- Kolukırık, Kubilay, *Türk Müzik Tarihinde Dârü'l-Elhân*, Barış Kitap, Kırşehir 2015.
- Küçük, Yasin, *Dârü'l Elhân Külliyyatı'nda Urfa Türküleri*, ed. Hüseyin Akpınar, Elif Matbaası, Şanlıurfa 2017.
- Kürkçüoğlu, Cahit ve diğ., *Uygarlığın Doğduğu Şehir Şanlıurfa*, Şurkav Yayınları, Ankara 2002.
- Macit, Muhsin, "Urfa Sıra Gecelerinde Ve Mûsikî Eğlencelerinde Okunan Gazellerin İşlevi", *Millî İnkılap Üç Aylık Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 22, Sayı: 87, Ankara 2010.
- Öksüzöğlü, Osman - Özkan, M. Mercan, "Şanlıurfa Mevlevîhânesi ve Şanlıurfa Mevlevîhânesi'nde Yapılan Dinî Mûsikî İcralarının La Dinî Mûsikî İcralarına Yansımaları", *Dünyada Mevlana İzleri Sempozyumu*, (Konya 13-15 Aralık 2007), Konya 2010.

Özalp, M. Nazmi, “Farabi”, *Türk Müsîkîsi Tarihi*, MEB Yay., İstanbul 2000.

Özbek, Mehmet, “Şanlıurfa’da Halk Müziği”, *Gap Gezgin’i Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 2, Şanlıurfa 2006.

Öztuna, Yılmaz, *Türk Müsîkîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

Sezikli, Ubeydullah, *Abdülkâdir Merâgî ve Câmîu’l-Elhân’ı*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2007.

Uslusoy, Şeref, “Urfalı Müzik Ustalarından Hacı Nuri Hâfız (Merhum Mehmet Hacı Nuri Başaran)”, *Harran Dergisi*, Sayı:57, Şanlıurfa 1999.

Sahil, Atik, *Şanlıurfa’da Halk Müziği ve Tasavvuf Müziğinin Etkileşimi*, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi SBE, İstanbul 2009.

Sarı, Mehmet Ali, *Beyoğlu’nda Bir Hafız*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.

Telli, Zafer, *Şanlıurfa Halk Müziğinde Kullanılan Eserlerin Makamsal Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi SBE, Kırıkkale 2011.

Tenik, Ali, “Sosyo-Psikolojik Açıdan Zikir ve Şanlıurfa Dergâh Camii Zikri”, *Tasavvuf Dergisi*, Yıl:3, Sayı:8, Ankara 2002.

-----, “Şanlıurfa’da Tasavvuf”, *Geçmişten Günümüze Şanlıurfa’da Dinî Hayat*, ed. Yusuf Ziya Keskin, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.